

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Мария Мигленова Матеева-Павлова редовен докторант в катедра Социология към Югозападен университет „Неофит Рилски“

на тема: **„Процесите на социализация в българското училище в дигитална среда“ за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ в професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата, специалност: Социология**

научен ръководител: проф. дн Валентина Миленкова

Рецензент: проф.д.н Добринка Пейчева

Структурни аспекти на дисертационния труд

Дисертационния труд съдържа 196 стандартни страници, от които основен текст - 145 страници.

В него фигурират всички изискуеми законови елементи: увод, в който са включени цел, задачи, използвани методи; обект, предмет; няколко глави разкриващи отделни аспекти на дисертацията; заключение.

Включени са и ограничения, които дисертантката си е поставила във връзка с невъзможността да бъдат обхванати всички аспекти на темата.

Структурирането на дисертационният текст е направено в 4 глави, които следват научната логика на един методологически и теоретично обоснован подход, последван от приложно-ориентиран и ситуационно-полеви подход, допълнен от емпирично-доказателствен материал. Става дума за: Социализацията-методологическа основа на всяко социално действие; Образователната институция; Дигитализацията и политики за нейното развитие в контекста на образованието; Емпирични дименсии на дигитализацията.

Много добре е обоснована актуалността на дисертационния труд, заради която е разработена тази дисертация. Обосновава се логично от социализацията като основа за личностното и професионално развитие, преминава се през пронизването на образователната система от новите дигиталните форми и инструменти и се стига до извеждането им като фактор за нейната успешност. Интенционалността на дисертацията намира израз в преосмисляне на социализацията като основа за личностното и професионално развитие на индивидите по посока на обосноваване на образованието като водещ социализационен факторъ включително и за дигитализацията, както и обратно, за превръщането и в предпоставка за усъвършенстване на процесите на обучение и личностно развитие.

Обект на дисертационния труд е училищната образователна институция в нейната диверсифицирана вертикална и хоризонтална вариативност и процесите на дигитализация, протичащи в нея.

Предмет на дисертацията са взаимовръзките на основните актьори, свързани с училищната среда – ученици, учители, родители, както и политическата активност на отговорните управленски субекти, кореспондираща на съвременните процеси на участие на дигитализация и образованието в процеса на социализацията, в който те вземат участие.

Цел на дисертацията е да се разкрият „процесите социализация и дигитализация като взаимосвързани и основополагащи за социалното развитие и формиране на знания, умения и качества у младите хора.

Задачите, които са предвидени са: - задълбочено и аналитично осмисляне на различни концепции за социализацията; проследяване на етапите и агентите на социалното формиране; - разглеждане на дигиталната грамотност, умения и компетентности като актуални и кореспондиращи с процесите на дигитализация в обществото; - показване на дигитализацията като процес, състояние и реалност, свързани със социализацията; провеждане на проучване с основен метод – полустандартизирано интервю с ученици, учители и родители с цел установяване нивото на дигитални умения на учениците и степента на застъпеност на специфични методи и подходи, свързани с дигитализацията в работата на учителите; - анализиране на резултатите от проучването и

представянето им в графичен и табличен вид; формулиране на изводи проведеното проучване.

Основна теза на дисертационния труд е, че в съвременния процес на социализация се усвояват дигитални умения, които са важни за личностното и професионално развитие на индивидите, разширяват се знанията и компетентностите на учащите, обогатяват се източниците и методите на преподаване в училище, задълбочават се очакванията към учителите.

Методи

В дисертационния труд са използвани следните методи:

- Анализ на документи: политически документи, доклади, публикации, статистически данни, документи с институционален характер, предходни емпирични изследвания, имащи отношение към темата на дисертационния труд;
- Полустандартизирано интервю за набиране на първични данни от респондентите – обект на изследването.

В социологическата интерпретация на темата са приложени индуктивен и дедуктивен подход: теоретичните концептуализации, разсъждения и анализи се движат от частното към общото, а от обобщенията се визират конкретни и единични случаи в социалната реалност.

В дисертационнията са включени обхватни и ограничителни моменти.

По известни обективни причини проучването не е представително и получените резултати и направените обобщения се отнасят до изследваните лица, но е емблематично за спецификите на училищните образователни структури. Емпиричното проучване, което представлява важна част от дисертационния труд е проведено в конкретно училище - гр.Радомир - с ученици, родители и учители

2. Съдържателни аспекти

В глава първа се разкриват концептуалните подходи към социализацията, проследява се социалната същност на образованието и мястото на институционализираното обучение в протичащите преобразования по формиране на неговата същност. Извежда се извода, че в съвременния процес на социализация се усвояват знания, навици и умения, които са важни за личностното и професионално развитие на индивидите, разширяват се

компетентностите на учащите, обогатяват се източниците и методите на преподаване в училище, задълбочават се очакванията към учителите.

Разглеждат се етапите, през които минава една социализация. Специално внимание се отделя на „протосоциализацията“, като преход към първичната социализация, когато водещ агент на социализация е семейството. Разглеждат се и първичната и вторична социализация, която основно се свързва с училището и новата и различна среда, в която се попада. Социализацията се разглежда процес на социално научаване, разбирано като приспособяване на индивида към средата, извежда се значението на различни общностни влияния и на вътрешното съзряване, както и на въздействието на външната среда и на общностното и институционално обкръжения. Социализацията се приема и като подготовка на младия човек за неговото активно включване в различни обществени структури и отношения.

Първа глава поставя теоретичната и понятийна рамка за позиционирането на образованието и образователните институции като среда за формиране на индивидите, които са логичен център на **втора глава, която обстойно** разглежда образователната институция и нейната роля за изграждане на социален опит.

Освен с предаване на знанията и нормите, изграждащи културната опора на обществото във втора глава, образователната институция се представя като свързващо звено между доминиращите ценности и тяхното интериоризиране от индивидите, затова тя се определя като ефективно място за усвояване на социален опит.

В тази глава се анализира и съвременното българско училище, представят се статистически данни. Представени са също и функциите на училището като специфичен негов аспект, както и ролята на „образователни технологии“ и по-специално на модерните образователни технологии, в чиято основа стои интегрирането на информационни и комуникационни средства.

Имат се предвид техните възможности за интерактивност, които предпоставят появата на концепции за кооперативно учене (cooperative learning), колаборативно учене (collaborative learning), електронно учене (e-learning, дигиталната грамотност (digital literacy). Стига се до извода, че информационно-комуникационните технологии разширяват възможностите за

организиране на педагогическото взаимодействие тук и сега, независимо от времето, пространството, броя на участниците в него, предмета на педагогическо общуване и т.н.

Именно интегрирането на ИКТ в образованието се означава от дисертантката като „дигитализиране” и се свързва с изискванията на обществото, с потребностите на икономиката при набиране на образована работна ръка, с процеса на технологизиране на дейностите. Дигиталното обучение, според Павлова, позволява: създаване на различни видове учебни материали – модули, курсове, упражнения, тестове, онлайн изпити и др.; качване и разпространение на файлове – word, excel, powerpoint, аудио и видео файлове; задаване на групови задачи и упражнения; проследяване на образователния напредък на обучаваните; създаване на групи и присъединяване на неограничен брой потребители към тях. Посочена е и новата роля на учителя като ключов агент в развитието на дигитално свързаното образование. Специално внимание е отделено и на ролята на образователната политика, финансовата осигуреност, нормативната база, материално-техническата база.

Качеството на образованието се свързва пряко с дигитализацията, с адаптиране на образователния процес, на самите училищни институции към дигиталните процеси в обществото, адаптиране към нуждите на самите ученици, към придобиване на дигитални умения от самите обучаващите учители.

В трета глава се анализира дигитализацията като неизбежна и значима компонента на училищното ежедневие. Медиите в съвременното ни се определят като силно въздействащ фактор както върху общуването и обмена на информация, така и върху бизнеса, политиката, образованието, изкуството и др. Тяхната популярност става безпрецедентна. Виртуалната комуникация отдавна се определя като незаменим помощник в ежедневието, в основно средство за информиране, комуникация, бизнес и реклама.

В главата се проследяват различни политически мерки и практики, инициирани на европейско ниво и насочени към развитие на дигиталните умения на младите хора и активното включване на образователните институции в този процес.

Дигиталното образование и културата се представят като двигателите за създаване на работни места, за растеж, социалната справедливост и благосъстояние в европейски и международен контекст. Представен е

Европейския план в подкрепа на дигиталното образование, който включва 11 стъпки за развитие на дигитализацията и дигиталните умения:

- По-добро използване на цифровите технологии за преподаване и учене:

1. Свързаност в училищата; 2. Наставническа схема за училищата ; 3. Квалификации с цифрово подписване; 3. Развитие на цифрови умения; 4. Център за висше образование; 5. Отворени научни умения; 6. Седмица на кодекса на ЕС в училищата; 7. Киберсигурност в образованието; 8. Обучение за цифрови и предприемачески умения за момичета

- Подобряване на образованието чрез по-добър анализ на данните и предвиждане: 9. Проучвания за ИКТ в образованието; 10. Изкуствен интелект и анализи; 11. Стратегическа прогноза

Представена е и другата дигитална инициатива на европейско ниво - Европейската онлайн платформа за училищно образование (School Education Gateway), която е създадена с цел поддържане на единна отправна точка за учителите, училищните ръководители, експертите и други специалисти в областта на училищното образование.

Наред с европейските практики и мерки се проследяват измеренията на дигитализирането в български условия. В представения доклад (DESI) на Европейската комисия за нивото на дигитализация, е показана частта за България. Специално внимание е отделено и на времето, което децата и младежите прекарват извън училище - социалните мрежи.

В **четвърта** глава се проследяват различни страни на дигиталната грамотност и умения в теоретичен план, представено е и самостоятелно авторско изследване. Изследването на Матеева проследява емпиричните аспекти на състоянието на дигитализацията на българското образование, дигиталните умения на учениците, начина по който образованието развива дигиталните компетентности и възможностите за личностно развитие, както и мненията на учители и родители за ефектите – позитивни и негативни на дигитализацията. Разкрито е значението на различните дисциплини и методи на преподаване в българското училище – като възможност за емпирична верификация на състоянието на дигитализацията в образованието. В проучването на дигиталната грамотност на студентите се идентифицират някои празноти в процеса на придобиване на умения и способности за ефективно обучение с помощта на ИКТ. Установява се, че по-голямата част от студентите, особено в

хуманитарните и социалните науки не познават и не използват ресурсите, намиращи се в е-библиотечния каталог на Университета, че са сравнително малко тези, които имат умения за критична оценка на информацията и нейното креативно използване в учебния процес.

Резултатите от авторско изследване, осъществено с три групи респонденти – ученици, учители и родители, които оценяват и показват различни страни на дигитализацията, както и на подходите за придобиване на дигиталната грамотност и умения в съвременното българско училище има самостоятелно значение, тъй като извежда дигиталната грамотност като централна за гражданската и функционалната грамотност на човека през XXI век.

Целта на проведеното изследване е да се сравнят гледните точки и позиции, които респондентите имат по въпросите, представляващи предмет на анализ в настоящия дисертационен труд, но също и да се направи една визуализация на дигиталните измерения в българската образователна действителност.

Основните изводи от проведеното изследване са, че съвременното образование стимулира изграждането на дигитална грамотност, че има поредица от примери в тази посока, които са индикатор за това, че дигиталните технологии навлизат и променят съществуващите методи на обучение и преподаване в образователните институции.

В **Заключението** на дисертационния труд е направен извод, че социализацията е всеобхватен процес, но в съвременното ни тя върви заедно с процеса на дигитализацията в образованието. В подкрепа на този извод са резултатите от проведеното изследване, което показва как дигитализацията навлиза все в учебния процес на училищата, повишава очакванията към дигиталните умения и култура на учениците, активизира ролята на учителите и на родителите.

В съдържателен план като цяло, дисертационният труд е една концептуализация на социализацията в релацията – образование – дигитализация – социална среда в съвременната дигитална епоха и като такава е със самостоятелно приносно присъствие в научната литература в областта

Приноси

1. Темата за образователната социализация е разгледана по иновативен начин, пречупвайки нейната същност през дигитализацията като състояние и процес. През тази призма е осмислен понятийният апарат и подходи към темата в теоретичен и емпиричен план.

2. В концептуализацията на социализацията и нейните съвременни дименсии са представени рефлексивно различни теории, агенти и етапи на процесите на социално формиране.

3. Изведени са основните характеристики в институционализацията на образователната система, като са показани нейните специфики в български условия.

4. Експлицирани са дигиталните умения, компетентности и дигитална грамотност като ключови компоненти на квалификациите в глобализирания свят. Обосновава се, че двата процеса: социализация и дигитализация са взаимно свързани.

5. Основната теза на дисертационния труд - че в съвременния процес на социализация, дигитализацията е основополагаща за социалното развитие и формиране на знания, умения и качества у младите хора, е верифицирана чрез авторско емпирично проучване, базирано на метода на полустандартизираното интервю с три групи респонденти: ученици, учители и родители.

6. Емпирично проследени и анализирани са нивото на дигитални умения на учениците и степента на застъпеност на специфични методи и подходи, свързани с дигитализацията в работата на учителите.

7. Направените теоретични и емпирични анализи, изведените обобщения и конструирания модели имат практико-приложна страна и пряко кореспондират с образователната практика и реалности.

Бележки:

Към дисертантката нямам бележки. Дисертационният текст е логично структуриран, теоретично и емпирично обоснован.

В дисертационния труд са показани много добри аналитични умения.

Езикът на който е написана дисертацията е академичен.

Използвана е релевантна литература.

Приемам всички изредени приноси на дисертантката.

Казаното до тук и приносите на дисертантката ми дават основания да дам висока оценка на труда и да препоръчам на уважаемото Научно жури да

гласува с **Да** за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ на редовен докторант Мария Матеева по специалност социология в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата“

Рецензент: проф.дн. Добринка Станчева Пейчева

27.02.2020